

Pere Piulachs i Oliva. Els epònims de Piulachs

Els epònims

Síndrome de Piulachs-Hederich. Epònim emprat per designar un dolor còlic abdominal sobtat causat per una distensió gasosa sobtada idiopàtica del còlon¹.

Signe del pinçament del flanc de Piulachs. Amb el dit polze per sobre i per dintre de l'espina ilíaca i els altres dits a la fossa lumbar, s'abraça el flanc del pacient. En cas d'apendicitis aquesta maniobra provoca dolor i defensa parietal que impedeix el tancament de la mà².

Pere Piulachs i Oliva, l'home

Pere Piulachs i Oliva (Figura 1) va néixer a Barcelona el 1908. El seu pare era un industrial amb negocis relacionats amb la construcció; tot i l'interès d'una part de la família per tal que seguís el negoci familiar, un cop acabat el batxillerat als maristes de Barcelona, es va decantar –amb el recolzament de la seva mare– pels estudis de medicina, que va cursar a la Universitat de Barcelona, on es llicencià el 1931 amb un expedient brillantíssim.

Tenia un germà més jove, Jaume, que va seguir durant un temps el negoci de la família però que ja abans de la Guerra Civil va ingressar a la Companyia de Jesús, on va ocupar diferents càrrecs al llarg de la seva vida³. Va morir sobtadament un dia de Nadal quan anava a celebrar missa; el seu germà Pere li dedicaria alguns dels seus més sentits poemes.

La seva inclinació cap a la cirurgia ja des d'un principi el va dur a presentar-se a oposicions per

a una plaça de metge de guàrdia del Servei d'Urgències de l'Hospital Clínic de Barcelona, on va començar a desenvolupar la seva tasca i la seva formació quirúrgica fins que, a mitjan 1938, durant la Guerra Civil, va ésser detingut, primer en un vapor i després al castell de Montjuïc⁴.

El 1940 es doctorà amb la tesi *La peritonitis*

biliar sin perforación, obtenint el premi extraordinari³. Aquell mateix any guanyà la Càtedra de Patologia i Clínica Quirúrgiques de Santiago de Compostel·la. En relació amb aquestes oposicions de 1940, les primeres després de la Guerra Civil⁵, el professor M. Bermejillo explica⁶ que un dels membres del tribunal, el professor Laureano Olivares, al final de cadascuna de les quatre primeres proves li va dir, referint-se a Piulachs: *"Sí, está bien enterado y ajustado en los temas e información, pero ¡tiene una entonación y dicción tan*

Figura 1. Pere Piulachs i Oliva (1908-1976).

catalana!", però, tot i això, en acabar el cinquè exercici, el mateix Olivares no va dubtar en dir-li: *"Nunca he conocido a compañero que sepa*

más patología quirúrgica y médica, y fisiología, bioquímica, anatomía y de otros diversos saberes. La Cátedra se la daremos en buena justicia". El sisè exercici va ésser immillorable i Piulachs va obtenir la Càtedra per unanimitat del tribunal.

Passà després a Saragossa (1941) i a Barcelona, per concurs de trasllat, on s'incorporà el mes de gener de 1943 i detingué la mateixa càtedra fins la seva mort el 1976⁴. Quan va tornar a Barcelona va cobrir de manera definitiva la càtedra de la Clínica Quirúrgica B; el 1946 es va fer càrrec també de la Clínica Quirúrgica A, fins que el 1952 el doctor Ramon Arandes i Adan, que era professor ajudant amb el doctor Piulachs, va guanyar la càtedra per oposició, ocupant-la fins la seva jubilació el 1982. Durant un temps, Pere Piulachs va acumular també la tercera quirúrgica, la C, quan es va jubilar el doctor Josep Maria Bartrina el 1948; aquesta càtedra, al front de la qual hi hagué durant molts anys el doctor Romà Julià i Bonet, com a professor auxiliar primer i com a encarregat després, no es va omplir en propietat fins l'any 1967, amb l'arribada del doctor Cristóbal Pera. Piulachs portava el servei i la càtedra de forma molt personal, amb tota l'autoritat i el pes d'un professor "clàssic"; explicava bé, operava bé i manava molt, conscient de la seva superioritat. La seva activitat com a cirurgià fou molt intensa; tenia, a més, una fortalesa física que li ho permetia⁷.

Pere Piulachs, cirurgià

Pere Piulachs va ésser un gran cirurgià. Es va dedicar especialment a la cirurgia abdominal, la del coll i la vascular. Els qui el conegueren destaquen la seva prodigiosa memòria, els seus coneixements d'anatomia, la seva habilitat manual, els seus gests mesurats i exactes i la cura que tenia pels aspectes tècnics i fins els últims detalls en totes les intervencions³. També en destaquen la seva capacitat pedagògica, que va demostrar durant els 34 anys a la càtedra de Barcelona; a més de les lliçons magistrals, va sentir sempre una especial preferència per la "presentació de malalts", ja que estava convençut que els estudiants havien d'aprendre amb el malalt al davant per tal de desenvolupar les

seves habilitats d'observació i exploració (veure, escoltar, sentir, palpar, olorar...) del pacient.

Va crear una Escola de Cirurgia on es van formar destacats cirurgians i va ser degà de la Facultat de Medicina de Barcelona⁵. La seva tasca docent el va dur a publicar un primer llibre de "*Lecciones de patología quirúrgica*" (1948), del que n'era autor únic, i que amb els anys (1955) es va convertir en cinc volums i va constituir un tractat de cirurgia únic en aquella època que va marcar una fita en l'ensenyament i l'aprenentatge de la cirurgia, especialment pels metges de parla hispana.

Va publicar altres llibres. *Shock traumático, Pancreopatías agudas, Esplenectomía en las anemias hemolíticas i Úlceras de las extremidades de origen vascular* en són alguns exemples. El 1956 va publicar, en anglès, un extens llibre *Ulcers of the legs*, que va prologar Rudolph Matas (cirurgià de Nova Orleans d'origen català, que també va originar alguns epònims) poc abans de morir. Amb alumnes i col·legues va publicar també diverses obres; en destaquen *Heridas vasculares, Tromboflebitis autóctonas de las extremidades superiores, Adenitis mesentérica aguda i Enfermedades del tiroides*. Va reunir els treballs de la seva clínica quirúrgica i els publicà, en set volums, amb el títol *Anales de la Clínica de Patología Quirúrgica*. Va col·laborar també en l'escriptura de molts altres llibres, tant de cirurgia com d'altres àrees mèdiques, com ara la *Enciclopedia médico-quirúrgica Salvat* y la *Historia universal de la medicina*, aquesta última dirigida per Pedro Laín Entralgo. Va publicar més de 200 treballs, amb moltes aportacions originals a la cirurgia³. El 1974, la monografia "Repercussió enzimàtica de l'agressió", escrita amb A. Corominas, R. Balius i el seu fill, X. Piulachs, li valgué l'obtenció del premi "Joaquim i Antoni Trias i Pujol" a la millor obra d'investigació escrita en català. Abans, el 1972, havia obtingut el Premi de Cirurgia "Pere Virgili" ⁵.

Un dels seus treballs⁸, publicat amb H. Hederich a *Acta Médica Hispánica* el mes de febrer de 1947 (Figura 2), va donar lloc al que es coneix com a "síndrome de Piulachs-Hederich" ¹. Aquest treball portava per títol *La dilatación aguda del colon, complicación del dolico megacolon*. Comença aquest article dient:

Figura 2. Primera página de l'article *La "dilatación aguda del colon", complicación del dolicomegacolon*, publicat per P. Piulachs i H. Hederich a *Acta Médica Hispánica* (1947)⁸, que donà lloc a l'epònim "síndrome de Piulachs-Hederich".

"Una complicación relativamente frecuente del dolicomegacolon es la oclusión del vólvulo, que asienta casi siempre a nivel del sigma. Frente a esta oclusión, de causa mecánica, hemos observado nosotros un tipo de oclusión dinámica, que aparece de modo súbito, con enorme meteorismo, sin emisión de gases ni evacuación de heces. Si se introduce una sonda gástrica por el ano, se comprueba la permeabilidad del colon, no existe obstáculo, al revés de lo que sucede en la oclusión por vólvulo de sigma, en la que la sonda se detiene a nivel del asa torsionada"

El resum que els propis autors fan del treball diu (copiem textualment):

"Se señala una complicación hasta ahora no descrita, del dolicomegacolon, que se denomina dilatación aguda del colon.

Se trata de un cuadro de oclusión parálitica, sin obstáculo, que aparece bruscamente. Se considera homóloga a la dilatación aguda espontánea de estómago, que se observa como accidente paroxístico en individuos con megaestómago. Se trataría, pues, de una crisis de hipersimpaticotonía, desencadenada en un individuo que ya habitualmente presenta una hipersimpaticotonía localizada, cuya expresión es el dolicomegacolon.

Se propone como tratamiento equivalente al lavado gástrico, la introducción de una sonda de Faucher, con un dispositivo a modo de émbolo, que permite la aspiración y vaciamiento del contenido cólico.

Por la situación supraumbilical del meteorismo, que responde a la preferente dilatación del colon transversal, puede ser confundido con una dilatación aguda gástrica; el sondaje gástrico resuelve las dudas.

Se diferencia de las crisis de torsión sigmoidea, por no ofrecer obstáculo a la penetración de la sonda y a la entrada del enema opaco".

Piulachs va tenir un paper destacat en diverses societats; així, va ésser president de la *Asociación Española de Cirujanos*⁹, de la *Societat de Cirurgia de la Mediterrània Llatina*¹⁰ i de la *Societat Catalana de Cirurgia* (1953-1961)¹¹. Val la pena recordar, però, que quan Piulachs va agafar la presidència d'aquesta darrera, després de Joaquim Trias i Pujol, la Societat, després del parèntesi de la guerra, no tenia aquest nom, sinó que era la *"Asociación de Cirugía de la Academia de Ciencias Médicas"*; Piulachs, junt amb el llavors secretari, Antoni Sitges i Creus, van promoure l'antiga Societat, sense perdre el lligam amb l'Acadèmia. El Govern Civil va aprovar la continuació amb el nom de *"Asociación de Cirugía de Barcelona"*, la sessió inaugural de la qual es va celebrar el 24 de novembre de 1956. L'any següent va aparèixer la publicació *"Barcelona Quirúrgica"*, òrgan de la *"Asociación"*, el 1958 es va arribar a cent socis i el 1960 es van celebrar unes jornades per commemorar el segon centenari del *Real Colegio de Cirugía de Barcelona*. No va ésser fins la presidència de Ramon Arandes i Aran (1971-1973) que es va poder canviar novament el nom a *"Sociedad Catalana de Cirugía"*; finalment, sota la presidència d'Antoni Sitges i Creus (1977-1981) es va aconseguir la catalanització del nom i es passà al nom actual de *Societat Catalana de Cirurgia*, nom que originalment s'havia aprovat en l'estatut de creació de la Societat el 1927¹¹.

A Pere Piulachs li van concedir nombroses distincions, entre d'altres, la *Gran Cruz de Sanidad*³ i la *Gran Cruz de Alfonso X el Sabio*¹⁰. Fou membre de diverses societats mèdiques internacionals, de l'Acadèmia de Medicina de

Barcelona (des del 1961), de la del Far de Sant Cristòfor (des de 1964) i de la *Real Academia Nacional de Medicina*. En aquesta última, va prendre possessió del seu seient de numerari el dia 4 de juny de 1974, ostentant la medalla número 6 i succeint al doctor Agustí Pedro i Pons¹² (també al doctor Pedro i Pons li devem alguns epònims, que tractem en un altre capítol d'aquest llibre).

Pere Piulachs, humanista, escriptor, poeta

Pere Piulachs era un lector incansable –“*Era habitual verle en los restaurantes de Barcelona, mientras comía, con los cuadernillos de un libro, subrayando infatigablemente sus líneas*”³–. Tenia interès no tan sols per la medicina, sinó que cultivava també les humanitats, la filosofia i la literatura. Era també un gran col·leccionista d'obres d'art i tenia una col·lecció magnífica de talles antigues⁷.

Aquest vessant humanístic es manifestà en nombroses conferències i múltiples escrits, on demostrava el seu domini de la paraula, que feia servir de forma clara i precisa. Del 1961 és *La enfermedad y el enfermo* (discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona)⁵ i del 1964 el discurs d'ingrés a l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfor *La palabra en la ciencia y en la poesía*, un extens assaig de més de cent pàgi-

nes on analitza el fenomen de la paraula en general, l'actitud de l'home vers la ciència i la poesia, les característiques del llenguatge científic i del llenguatge poètic, i la convergència de l'expressió científica i l'expressió poètica.

El treball que va llegir en ingressar a la *Real Academia Nacional de Medicina*, *El sentido del dolor*, també n'és un exemple. Gran conversador i gran coneixedor del llenguatge, el seu discurs d'ingrés a la *Sociedad de Médicos Escritores y Artistas*, el 1975, va tractar precisament d'un tema que li agradava especialment: *La etimología de las palabras médicas*³.

Va ésser també un destacat poeta. Amb el llibre *El viento encadenado* va guanyar el Premi Ciutat de Barcelona de poesia castellana. No va poder veure publicat, però, el seu darrer llibre, de poesies i versos per a nens, *La luna salió del campo*, que es publicà pocs dies després de la seva mort³. Una part de la seva obra poètica va ésser publicada després de la seva mort. També feia poesia humorística i era sabut, com explica Corbella⁷, que en algun congrés de cirurgia els versos, sense signatura d'autor, que es repartien eren fets per ell i que el “*Vate Apaceo*” era el doctor Pere Piulachs.

El doctor Pere Piulachs i Oliva va morir de manera sobtada el 25 de març de 1976 a casa seva a Barcelona, tot just quan anava a sortir per anar cap a la Facultat de Medicina.

Referències bibliogràfiques

1. Magalini SI, Magalini SC, de Francisci G. Dictionary of medical syndromes. 3ª ed. Filadèlfia: J. B. Lippincott Company; 1990; 696.
2. Diccionario terminológico de ciencias médicas. 12ª ed., reimpresión ampliada. Barcelona: Salvat editores, S. A., 1990; 1035.
3. Vara López R. Discurso necrológico en memoria del Prof. Dr. D. Pedro Piulachs Oliva. Arch Fac Med Madrid 1977; 31 (1): 13-27.
4. Gran Enciclopèdia Catalana. Volum 18. 2ª ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987; 83.
5. Alsina Bofill J. Recuerdo de Pedro Piulachs. Actas de las Reuniones Científicas del Cuerpo Facultativo del Instituto Policlínico 1976; 30 (7-8): 75-78.
6. Bermejillo M. En memoria del Excmo. Sr. D. Pedro Piulachs Oliva, día 8 de junio de 1976. An R Acad Nac Med (Madr) 1976; 93 (3): 459-463.
7. Corbella J. L'ensenyament de la cirurgia. A: Corbella J, editor. Història de la Facultat de Medicina de Barcelona 1843-1985. Barcelona: Fundació Uriach 1838, 1996; 305-307.
8. Piulachs P, Hederich H. La “dilatación aguda del colon”, complicación del dolico megacolon. Acta Médica Hispánica 1947; 5 (37): 131-135.
9. Vázquez-Quevedo F. La cirugía en España. Enseñanza institucionalizada, corrientes científicas, escuelas, técnicas y protagonistas. Barcelona: Iatro ediciones, S. L., 1994; 244.

10. Díaz-Rubio M. Pedro Piulachs Oliva (1908-1976). A: Díaz-Rubio M, editor. 100 médicos españoles del siglo XX. Madrid: You & Us, S. A., 2000; 150-151.
 11. Martí i Pujol R. Història de la Societat Catalana de Cirurgia. <http://www.acmcb.es/societats/cirurgia/09quisom.htm>. Consultada el dia 1 de juliol de 2002.
 12. Matilla V. En memoria del Excmo. Sr. D. Pedro Piulachs Oliva, día 8 de junio de 1976. An R Acad Nac Med (Madr) 1976; 93 (3): 457-459.
-